

ZAŠTO KRŠĆANSTVO MOŽE »SPASITI« ZAPADNI IDENTITET?*

MAURO MANTOVANI

Pontificia Università Salesiana
Piazza Ateneo Salesiano, 1
00139 Roma, Italija

Primljeno:
19. 5. 2007.

Pregledni
članak

UDK
261.6

Sažetak

Živimo u svijetu koji je postao globalno selo. Čovjek osvaja svemir i upoznaje tajne ljudskoga genoma. Ovo je doba velikih kulturnih izazova, pa stoga nije čudno što se nerijetko postavlja i pitanje zapadnog identiteta. Autor razmatra mjesto i ulogu kršćanske ponude sveopćeg spasenja u današnjoj kulturi i u zapadnom mentalitetu. Moderna i postmoderna, relativizam i dogmatizam dio su svijeta u kojemu živimo. Iako se čini da kršćanstvo sa svojim navještajem Spasitelja i kritikom modernog razuma više ne pripada svijetu u kojemu živimo, ipak nije tako. Kršćanstvo, kao što to ističe i Benedikt XVI, promiče konstruktivnu kritiku modernog razuma i potiče na traženje istine o čovjeku, svijetu i Bogu. Stoga se kršćanstvo i danas predstavlja kao novi humanizam. Pritom nije riječ o ponovnom uspostavljanju »kršćanskog poretka«, nego o osvjetljavanju i sređivanju ideja i stvarnosti. Kršćanski nadahnuta kultura unosi svjetlo etike u svijet u kojemu prevladava znanstveni i tehnički mentalitet. To je ujedno i poziv čovjeku na uspostavljanje plodnog odnosa s Bogom koji je trojedinna ljubav i neiscrpivi izvor svjetla.

Ključne riječi: kršćanstvo i zapadni identitet

UVOD

»No, ima li neki 'Spasitelj' još uvijek vrijednost i značenje čovjeku trećega tisućljeća? Je li još uvijek potreban neki 'Spasitelj' čovjeku koji je stigao do Mjeseca i Marsa te želi osvojiti svemir; čovjeku koji bez ograničenja istražuje tajne prirode i uspijeva odgonetnuti čak i čudesne kodove ljudskog genoma? Ima li potrebu za nekim Spasiteljem čovjek koji je izmislio interaktivnu komunikaciju, koji istražuje virtualni ocean interneta, te je, zahvaljujući suvremenim i naprednim tehnologijama sredstava komunikacije, Zemlju – taj zajednički dom – već načinio malim global-

nim selom?«¹ Tim je pitanjima papa Benedikt XVI započeo poruku *Gradu i svijetu* na Božić 2006. Ta se pitanja u naše vrijeme, koje je vrijeme velikih kulturalnih izazova, susreću s pitanjem o budućnosti naše europske i zapadne kulture, iako moramo prije svega priznati da je i pojam *zapadnog identiteta* barem nestabilan. Dovoljno je

* Naslov izvornika: *Perché il cristianesimo può «salvare» l'identità occidentale?*, u: »Itinerarium« 15 (2007) 35, 35-42.

¹ BENEDIKT XVI, *Krist je Spasitelj i današnjega čovjeka. Papina poruka Urbi et Orbi, gradu i svijetu, na Božić 2006*, u: »Ika« 52/2006, str. 35-36, ovdje str. 35.

promotriti poteškoće, npr. u zemljopisnom prikazu Europe i njezinih granica.

U ovom ćemo članku ukratko razmotriti što za našu današnju kulturu može značiti postojani (prema tome i aktualni) »zahtjev« za sveopćim spasenjem koji kršćanstvo nosi u sebi, želeći prijeći kategorije modernosti, postmodernosti i eventualno neke druge pomoću kojih se naše vrijeme obično nastoji razlikovati od prošlosti i, možda, od vremena koje će doći. Nije toliko kršćanstvo kao takvo (a još manje razni kulturalni i povijesni oblici življenja kršćanstva) ono koje »traži« da spasi, nego se po njegovoj nerazrešivoj povezanosti s Kristom, koji je jedini *naš spasitelj*², opravdano »zahtijeva« to »traženje«. Ako filozof M. Cacciari nije slučajno javno priznao – iako je izjavio da je ateist i pozvao se na druge glasovite autore o kojima ovdje ne možemo detaljnije govoriti – kako »nas jedino Krist može spasiti«, papa Benedikt XVI je htio iznova još jednom potvrditi uvjerenje vjernika da »je Krist Spasitelj i današnjega čovjeka«³. U kojem smislu? Čini nam se da istinski kulturalni sukob koji se sada odvija nije toliko sukob između različitih religioznih kultura, nego između onih koji traže da se čovjek radikalno emancipira od Boga i od glavnih religija, jer se one smatraju kulturalnim ostatkom prošlosti pa ih stoga treba isključiti iz javnog života.

1. RELATIVIZAM NIJE... DORASTAO VREMENIMA

»Koliko smo doktrinarnih vjetrova upoznali posljednjih desetljeća, koliko ideoloških vjetrova, koliko načina mišljenja [...]. Mala lađa misli mnogih kršćana nerijetko se zaljuljala zbog tih valova. Bila je bacana iz jedne krajnosti u drugu: od marksizma do liberalizma, čak do libertinizma; od kolektivizma do radikalnog individualizma;

od ateizma do nejasnog religioznog misti-cizma; od agnosticizma do sinkretizma i tome slično. [...] Imati jasnu vjeru, prema vjerovanju Crkve, često se naziva fundamentalizmom. Istovremeno se čini da je relativizam, tj. dopuštanje da nekoga nosi 'amo-tamo bilo koji doktrinarni vjetar', jedini stav koji je dorastao današnjem vremenu. Uspostavlja se diktatura relativizma koji ništa ne priznaje kao konačno, a kao posljednju mjeru ostavlja jedino vlastiti ja i njegovu volju.«⁴ Kao što je poznato, to je bio jedan od najsnažnijih odlomaka propovijedi tadašnjeg kardinala Ratzingera nekoliko dana prije nego što je izabran za papu.

Možda će biti zanimljivo podsjetiti da mladi Ratzinger od početka 50-tih godina temeljito razmatra temu *opoganjenja*. Tako npr. jednom prigodom piše: »Ova Europa, kršćanska po imenu, već je četiri stotine godina kolijevka novoga poganstva, koje se bez prestanka razvija u srcu same Crkve i prijeti da će je iznutra uništiti. Slika Crkve modernog doba bitno je obilježena činjenicom da je ona postala i da sve više na potpuno nov način postaje Crkva pogana: ne više, kao nekoć, Crkva pogana koji su postali kršćani, nego Crkva pogana koji se još uvijek nazivaju kršćanima, ali su zapravo postali pogani. Poganstvo danas postoji u samoj Crkvi i upravo to označava i Crkvu naših dana i novo poganstvo: riječ je o poganstvu u Crkvi i o Crkvi u čijem srcu poganstvo živi.«⁵ Valja uočiti

² »'Salvator noster': to je naša nada; to je navještaj što ga Crkva donosi i o današnjem Božiću. S Utjelovljenjem, napominje Drugi vatikanski sabor, Sin Božji sjedinio se na neki način s čovjekom [...] Spasitelj naš rodio se za sve« (*Isto*).

³ *Isto*.

⁴ J. RATZINGER, *Propovijed*, u: *Missa pro eligendo Romano Pontifice*, 18. travnja 2005.

⁵ J. RATZINGER, *I nuovi pagani e la Chiesa. Questioni ecclesologiche*, u: ISTI, *Il nuovo popolo di Dio*,

kako se u dva navedena teksta, koji su napisani prije više od pedeset godina, vidi ista zabrinutost za navještaj i za obranu sveopćosti spasenja kakvo je očitovao i ostvario Isus Krist.⁶

Danas se, kao što je poznato, ta briga odnosi na pitanje relativizma, modernog obilježja koje je prošireno i od odlučujuće je važnosti u našoj zapadnoj kulturi. To je relativizam koji se, paradoksalno, preobraća u dogmatizam koji vjeruje da je dostigao konačni stadij spoznaje onoga što je stvarno ljudski razum.⁷ Živimo u paradoksu okruženja u kojemu je, ako se religiju još uvijek na kantovski način smatra samo propedeutikom razuma⁸, s druge strane – kao što zamjećuje M. Borghesi – racionalni moral postao »evandeoski«.⁹ Ne ulazeći u raspravu o tome je li do autonomije svijeta u modernom smislu došlo polazeći od kršćanstva ili usprkos njemu¹⁰, čini nam se zanimljivim makar ukratko podsjetiti na ono što je predložio A. Finkielkraut u svom tumačenju početka modernog doba po djelu Pica della Mirandole. To se uočava upravo u odlomku u kojemu se, u glasovitom *Govoru o čovjekovom dostojanstvu*, »iznova piše« tekst Knjige Postanka tako da od samog Stvoritelja potječe tvrdnja o čovjekovoj apsolutnoj i potpunoj neodređenosti: njegovo dostojanstvo više naime nije podređeno njegovom položaju u stvorenom redu, nego njegovom djelovanju u vremenu, njegovoj sposobnosti da sebe neprestano nadilazi i da postupno pobjeđuje neprijatelje koji bi u sadašnjosti i u budućnosti mogli priječiti ostvarivanje onoga što on smatra punim i sretnim životom, ili bi se suprotstavili prihvaćanju oblika koje on smatra sebi sukladnijima.¹¹ Taj odlomak omogućuje da se u sadašnjoj situaciji dobro uoči paradoksalnost određene moderne ideje čovjeka, koja postoji tamo gdje se uočava nezaustavljiv poticaj prema

nadilaženju svake granice i ograničenja, gotovo do preoblikovanja ljudskog organizma u stroj, u bio-tehno-strukturu, sve do toga da se dođe do one slike *programiranog čovjeka* kojega se, budući da mu je biološka sudbina unaprijed određena programom, ne može zamisliti kao vlasnika vlastitoga života, jer tako nepovratno gubi onaj *proprium* koji je tražio za sebe, odnosno sposobnost i mogućnost samoodređivanja.

Upravo analiza relativizma pokazuje kako moderna razumnost predstavlja logičke poteškoće koje proizvodi njezino samoograničenje unutar parametara ekspe-

Brescia 1971, str. 351. Izvorni tekst, *Das neue Volk Gottes* (1969), sadrži i ovu konferenciju koja je 1958. objavljena u časopisu »Hochland« 51(1958-1959), 303-316.

- ⁶ Usp. s time u vezi: J.-I. SARANYANA, *Los escritos universitarios del joven Ratzinger (1951-1962)*, u: »Anuario de la Iglesia« 15(2006), str. 30-31. i 41-42.
- ⁷ Usp. J. RATZINGER, *L'Europa di Benedetto nella crisi delle culture*, Cantagalli, Siena, 2005.
- ⁸ Usp. I. KANT, *Questioni di confine. Saggi polemici 1786-1800*, Marietti, Genova, 1990, str. 104-105.
- ⁹ Usp. M. BORGHESI, *Secolarizzazione e Nichilismo. Cristianesimo e cultura contemporanea*, Cantagalli, Siena, 2005, str. 25.
- ¹⁰ Borghesi npr. tvrdi s time u vezi da »kršćanska vjera, raspršujući božansko viđenje svemira koje je bilo svojstveno antičkom poganstvu, omogućuje profano viđenje svijeta i, posljedično tome, napredak znanosti«. M. BORGHESI, *Secolarizzazione e Nichilismo*, str. 8. Blumenberg naprotiv, kao što je poznato, ne prihvaća teološku tezu sekularizacije, smatrajući da autonomija modernog čovjeka svoj legitimitet zasniva na činjenici da je usvojena protiv vjere, a ne zato što ju je omogućila kršćanska vjera. Usp. H. BLUMENBERG, *Die Legimität der Neuzeit*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1966. Zanimljivo je u vezi s time razmišljanje o »nevjernosti« koju u tom smislu Guardini pripisuje modernom vremenu s obzirom na izvor njegovih vrednota i tekovina. Usp. R. GUARDINI, *La fine dell'epoca moderna*, Morcelliana, Brescia, 1960, str. 114-115.
- ¹¹ Usp. A. FINKIELKRAUT, *Noi i moderni*, Lindau, Torino, 2006; P. DELLA MIRANDOLA, *Discorso sulla dignità dell'uomo*, Guanda, Milano, 2003.

rimentalnosti i provjerljivosti. Stoga je nužno proširiti moderni pojam razuma, praktičirajući integralni razum, u pluralnosti raznih njegovih stupnjeva znanja, razum koji se pošti u njegovoj sposobnosti za bezgranično i u njegovoj spekulativnoj i praktičnoj dimenziji. Pred izazovima kulture koja izjednačuje humanističke znanosti (povijest, filozofiju, psihologiju, sociologiju) s načelima matematičke znanstvenosti; teologiju isključuje iz područja znanosti pa prema tome i sa sveučilišta; poimanje Boga često pridružuje neracionalnom i nasilnom poimanju; razrađuje građanski i politički etos na temelju *etsi Deus non daretur* (kao da nema Boga), moguće je i od odlučujuće važnosti kao veliko služenje društvu – kao što je to 12. rujna 2006. u Regensburgu istaknuo i Benedikt XVI – promicati konstruktivnu kritiku modernog razuma iz njega samoga. Pritom valja bezrezervno priznavati sve ono što je valjano u modernom razvoju duha, proširujući traženje istine o čovjeku, o svijetu i o Bogu u njegovim temeljima. Potrebno je pomaknuti se iz čisto subjektivnog područja, od situacije u kojoj »subjekt onda odlučuje sa svojim iskustvima što mu se čini religijski prihvatljivo i podnošljivo te time onda subjektivna 'savjest' postaje u konačnici jedinom etičkom normom i razinom. Time onda gube etos i religija svoju društvenotvornu snagu te su podložne i gube se u proizvoljnosti«¹².

I usred »Babilona« (ili možda upravo zahvaljujući njemu), »Babilona« koji je stvoren u govoru o »vrednotama« i nadasve o stvarnim ili vjerojatnim »pravima«, i u retoričkom ozračju koje prati raspravu o mnogim temama, počevši od onih iz bioetike, valja kao pozitivno prihvatiti postojanje *obnovljene etičke predstavke*, kao istinskog i pravog *nastojanja* koje okuplja velike filozofe¹³, sociologe, istraživače i znan-

stvenike društvenih znanosti. U tom kontekstu iznova se ističe kako je nužno da riječi budu utemeljene, te se stoga iznova hitno preporučuje kao nešto čega se nikada ne može odreći *predočavanje istine i odnosa između istine i dijaloga*, uz zahtjev za relativnim produbljanjem.

Napredak znanosti omogućio nam je mijenjanje vlastitoga genetskog koda. Zbog toga ni svijet ni sebe same više ne smatramo darom koji dolazi od Boga, nego svojim vlastitim proizvodom. Istovremeno, iz te iste tehnološke sfere još snažnije izranja vječno pitanje smisla. Ne pronade li to pitanje odgovarajući odgovor, ono može prijeći u razočaranje. Mi to ipak radije promatramo kao *zaziv*. Današnji čovjek, premda normalno živi ritmom koji mu jedva ostavlja vremena za sučeljavanje s temeljnim pitanjem postojanja, zasigurno nije lošiji od ljudi iz drugih naraštaja. Štoviše, on još više u svom srcu nastavlja gajiti neizbrisivu želju za dubinom i smislom, kao i čežnju prema sve većoj »humanizaciji«, prema nečemu *iznad*, te *zaziv* za određitem života i radosti. Iz svake ljudske osobe, pa i iz čovjeka¹⁴ koji se raduje i očajava nad ovim 21. stoljećem – pri čemu »se čini kao da je čovjek dvadeset i prvog stoljeća i poletni stvaratelj neupitnih uspjeha i siguran i samodostatan graditelj vlastite sud-

¹² Benedikt XVI, *Vjera – razum i sveučilište, sjećanja i refleksije. Teologija u kontekstu sveučilišta*, govor na Sveučilištu u Regensburgu 12. 9. 2006. Hrvatski tekst na internetu: http://www.katolicki-tjednik.com/vijest.asp?n_UID=380 (presnimljeno: 19. 5. 2007).

¹³ Usp. H. JONAS, *Il principio di responsabilità. Un'etica per la civiltà tecnologica*, Einaudi, Torino, 2002; J. HABERMAS, *Etica del discorso*, Laterza, Roma – Bari, 2003.

¹⁴ Nietzsche je napisao da se »upravo stoga čovjek zove tako, *Mensch*, jer je *mjera svega*«. Usp. F. NIETZSCHE, *Also sprach Zarathustra*, München, 1982, str. 50. Međutim, čovjek je sposoban tražiti i iznad svoje vlastite mjere.

bine«¹⁵, uzdiže se zaziv za spasenjem i za spasiteljem. Taj je zahtjev danas još bolniji i vidljiviji ako se čovjek zaustavi kako bi promotrio paradokse svoje sadašnje situacije: »Ljudi još uvijek umiru od gladi i žeđi, od bolesti i siromaštva u ovom vremenu obilja i izopačenog konzumizma. Još ima onih koji su robovi, izrabljivani i povrijeđena dostojanstva. Drugi su opet žrtve rasne i vjerske mržnje, te netolerantnošću i diskriminacijom, uplitanjem političke vlasti ili fizičkim i moralnim prinudama spriječeni slobodno izražavati svoju vjeru. Ima, nadalje, onih koji vide kako se bilo njima osobno bilo njihovim najdražima, posebice djeci, prijeti oružjem, terorizmom i svakovrsnim nasiljem i to sve u doba u kojem svi zazivaju i proglašavaju napredak, solidarnost i mir za sve. Što tek reći i o onima koji su, bez nade u promjenu, prisiljeni napustiti vlastiti dom i domovinu da bi negdje drugdje pronašli uvjete života dostojne čovjeka? Kako pomoći onima koje su zaveli lažni proroci sreće, koji nisu kadri uspostaviti čvrste odnose i prihvatiti trajnu odgovornost za svoju sadašnjost i za svoju budućnost te su zatočeni u stiješnjenom prostoru usamljenosti i često završavaju kao robovi alkohola ili droge? Što misliti o onima koji izabiru smrt u uvjerenju da time veličaju život?«¹⁶

2. KRŠĆANSTVO KAO »NOVI HUMANIZAM«

Prema kršćanskoj perspektivi, Gospodin Isus Krist, »put, istina i život«, je »svjetlo istinsko koje prosvjetljuje svakog čovjeka« (Iv 1,9). [...] Danas se također »Spasitelj naš rodio u svijetu«, jer zna da nam je potreban. Unatoč tolikim oblicima napretka, ljudsko je biće ostalo ono što je oduvijek i bilo: sloboda razapeta između dobra i zla, između života i smrti. Upravo tu, u

dubini svoga bića, u onome što Biblija naziva »srcem«, čovjek uvijek čuti potrebu da bude »spašen«. I u ovo postmodernističko doba možda još i više treba Spasitelja, jer društvo u kojem živi postalo je složenije, a prijetnje njegovu osobnom i moralnom integritetu podmuljuje. Tko ga može zaštititi ako ne Onaj koji ga ljubi do te mjere da na križu žrtvuje svoga jedinorođenoga Sina kao Spasitelja svijeta?«¹⁷

Prema tome, u svjetlu Kristova otajstva¹⁸, shvaćajući – što je nužno posebice danas – kakvo je otajstvo ljudske osobe, naš zapadni identitet može se iznova usporediti s razlučivanjem između humanog i nehumanog, te ponovno otkriti istinski smisao takvog razlikovanja.¹⁹ U kontekstu multikulturalnosti i neodividualizma te relativne potrebe za razvijanjem »novog humanizma« u novom tisućljeću, Crkva, »zajednica koju je Krist spasio«²⁰, svjesna je da onaj kojega ona naviješta »ne uklanja ništa što je istinski ljudsko, već sve privodi punini. Zapravo, Krist dolazi uništiti je-

15 BENEDIKT XVI, *Krist je Spasitelj i današnjega čovjeka*, str. 35.

16 *Isto*.

17 *Isto*.

18 Dovoljno je prisjetiti se br. 22 dokumenta Društva vatikanskog sabora *Gaudium et spes*.

19 Usp. P. DONATI, *Sulla distinzione umano/non umano. Per una sociologia del 2000*, u: »Il Mondo« 3(1994)2, 158-177; I. COLOZZI, *Perché è urgente che l'Europa recuperi la distinzione umano/non umano* (konferencija održana na Petom europskom simpoziju sveučilišnih nastavnika naslovljenom *Kamo ide Europa? Kulture, narodi i institucije*, Rim, 1. listopada 2006).

20 »To je istinska narav Crkve koja se hrani Riječju i euharistijskim Tijelom. Samo iznova otkrivajući primljeni dar, Crkva može svjedočiti svima Krista Spasitelja. Čini to poletno i angažirano, uz puno poštovanje svake kulturne i vjerske tradicije« (BENEDIKT XVI, *Krist je Spasitelj i današnjega čovjeka*, str. 36). Usp. s time u vezi i zanimljivo i duboko razmišljanje u: L. LEUZZI, *Chiesa di Dio, non temere! Il cristianesimo dopo Ratisbona*, Rubettino, Soveria Mannelli, 2006.

dino zlo i grijeh; sve drugo On uzdiže i usavršuje. Krist nas ne spašava od naše ljudskosti, već pomoću nje; ne spašava nas od svijeta, nego je došao u svijet da bi se po Njemu svijet spasio (usp. Iv 3,17)«²¹.

Nije riječ o nostalgičnom ponovnom uspostavljanju »kršćanskog poretka«, jer valja ozbiljno prihvatiti činjenicu da živimo u društvu koje ide prema »novoj moderni«, budući da je kulturalni i ideološki pluralizam iznutra prihvatilo kao nešto svoje i neupitno. Za tu su situaciju od temeljne važnosti *odrasla vjera*, koja je duboko ukorijenjena u prijateljstvu s Kristom, a jednako tako i navještaj evanđelja u *kulturi*, pomoću služenja istini. Kršćanstvo tako može i danas doprinositi »spašavanju« zapadne kulture u mjeri u kojoj uprisutnjuje raspetog i uskrslog Spasitelja, *lumen gentium*, doprinoseći ponajprije *osvjetljavanju*²² i *ponovnom sređivanju* ideja i nesumnjivih postignuća našeg zapadnog identiteta: »unatoč svim isprekidanim, izbljedjelim ili krivim putevima kojima se Europa zaputila, ona je proizvela neizmerno mnogo na području kulture, misli i umjetnosti [...]. U Europi postoje lude ideje, ali su to ideje! Na nama je odgovornost da tim idejama damo red, jedinstvo i smisao. Uskrsnuli među svojim može nadahnuti veliko odgojno i kulturalno djelo kako bi idejama Europe iznova podario red«²³.

Iako u nama prevladava znanstveni i tehnički mentalitet koji moralnost stavlja u područje subjektivnoga i osobnoga te tako odjeljuje naše tehničke sposobnosti od moralne norme koja bi mogla ograničiti tu moć, jasno je da se čovjekova moć bez moralnosti može pretvoriti u razornu snagu, upravo zato što prethodni uvjeti koji su nužni kao temelj za ostvarivanje naše slobode ne ovise o tehničkim sredstvima nego o moralnoj energiji. Jako volimo slobodu, ali se više ne možemo ne pitati kak-

vog smisla ima biti slobodan ako nismo slobodni *za* nešto i/ili nekoga. Kao što je s pravom napisao I. Colozzi, kršćanski nadahnuta kultura, s obzirom na novomodernu ili kasnomodernu prijedlogu i granice koje oni ne mogu ne očitovati, može ponuditi svjetlo ponovnog predlaganja etike »ne kao izvanjske granice, koju nameće neki autoritet i koju se usvaja pomoću odgovarajućih procesa socijalizacije, nego kao unutarnje dimenzije koja se ukorjenjuje u prirodnoj ili pretkulturalnoj sferi ljudskoga i onoga što posreduje svaki društveni odnos, a što se obilježava kao ljudsko upravo ako i u mjeri u kojoj se subjekti obostrano usmjeruju, tj. priznaju prisutnost drugih, a smisao njihovih djela je 'nadfunkcionalan', tj. priznaju drugima status osobe (drugi ja), dok kultura nije ljudska kad nedostaju druga dva naznačena elementa. Jedino je na toj antropološkoj bazi moguće na odgovarajući način utemeljiti autonomiju građanskoga društva ili posrednih društvenih tvorbi i vrednovati načelo subsidiarnosti u nefuncionalističkom ključu.«²⁴

21 BENEDIKT XVI, *Krist je Spasitelj i današnjega čovjeka*, str. 36.

22 »Osvjetliti! Izraze poput ovoga često pripisujemo sveopćoj pravdi, povezujući uz nju iščekivanje pojašnjenja, punine obavještenja o činjenicama koje nas iznenađuju i čiji nam elementi ostaju nejasni. Svjetlo zazivamo ponajviše radi rješavanja problema odgovornosti, radi doprinošenja onome tko zaslužuje krivnju ili nevinost. Međutim, taj izričaj može se odnositi i na nešto drugo, te dobiti točnija i bogatija značenja. Svjetlo se povezuje uz iskusni prostor religiozne činjenice i uz spoznajne sposobnosti razuma koji proniče smisao stvari i osvjetljuje njihovo obzorje« (A. AUTIERO, *Uvodnik* u »News Letter« 7[2006]6, 1 [Centro per le Scienze Religiose dell'Istituto Trentino di Cultura]).

23 A. GIORDANO, *Izazovi sociološko-religiozne situacije Europe danas* (konferencija održana na susretu *Europa, misijska zemlja*, održanom u Rimu [Salesianum]), 17. studenoga 2006)

24 I. COLOZZI, *Perché è urgente che l'Europa recuperi la distinzione umano/non umano*, nav. dj. Odmah nakon toga, autor nadodaje: »Srećom, već

ZAKLJUČAK

I pred tzv. današnjom »diktaturom« relativizma, Crkva nastavlja nuditi Krista kao istinsko uporište, kao »zvijezdu otkupljenja«. Jedan izričaj preuzet iz Kur'ana naglašava: »Želiš li zaorati ravnu brazdu, zakvači svoj plug za zvijezdu.« Današnjem čovjeku koji se ne prestaje pitati o smislu svog postojanja, koje nije lišeno iskustva nestalnosti, boli²⁵ i smrti, kršćanstvo nudi svjetlo koje usmjerava, nadu²⁶ u vremenu – i u tumačenju njegovih »znakova«, iako zna da se u svim povijesnim prilikama uz rast ploda pojavljuje i korov – i u vječnosti, svjesno da Bog nastavlja koračati s čovjekom putevima svijeta, a čovjek je – i čovjek ove naše laicističke kulture – »Božji put«.

U svjetlu otajstva utjelovljenja, koje je kršćanska specifičnost, i čovjeku se nudi mogućnost »da visoko leti«, podržavan dvama krilima vjere i razuma.²⁷ »Prvo pomoću stvaranja, a zatim pomoću utjelovljenja *logosa*, u svaku je osobu postavljen i ojačan neuništivi zahtjev za Bogom. Beskonačni se prignuo kako bi ga dostiglo razumsko traženje konačnog čovjeka, postajući, pomoću njegove *synkatabasis*, iskusiv i dohvatljiv našim osjećajima i našem razumu. Ljudsko traženje istinitoga i dobra tako je nakalamljeno na *Logos* i ustrojeno tako da se miče unutar beskrajnog korita božanske znanosti i mudrosti. Kako bi bio ljudski, stvoren i otkupljen, razum je očišćen i postaje ispravan kad se otvara vjeri i ne povodi se za predrasudama. Ako naprotiv razum religiozno iskustvo odbacuje u potkulturu i u iracionalnost, gubi velikog saveznika u spoznaji stvarnosti. Vjera pogrešivom i ograničenom razumu nudi razumske i nadrazumske istine koje joj je objavio Bog. Te istine potiču na izlazak iz ograničenosti, kako bi čovjek samoga sebe nadišao u preuzvišenoj istini *Logosa*.«²⁸ To je

logos koji je postao *hranom*²⁹, i koji se predaje svakoj osobi kako bi, jednom prihvaćeno, »njegovu kraljevstvo ljubavi i mira postalo zajednička baština svijetu«³⁰. Budući da smo stvoreni na sliku i priliku Božju, Boga koji je *Logos-Agape*, u nama postoji čežnja za istinom i potreba za ljubavlju. Ono što Bog nudi čovjeku posredstvom ljubavi Isusa Krista sukladno je razboritosti osoba, koje su sposobne ići dalje od onoga što je vidljivo i što se može iskusiti, kao i od najdublje čežnje svoga srca, tamo gdje izvire odgovor ljubavi koja postaje obostrano sebedarje. Kršćanstvo može »spasiti« zapadni identitet, kao i bilo koji drugi kulturalni identitet, upravo stoga što svaki identitet postavlja u plodni odnos sa svakom »drugom« drugotnošću, i u temeljni i bitni odnos s *Drugotnošću* koja je neizmerno bliza Bogu, koji je trojedina ljubav i neiscrpnri izvor svjetla.

postoje vrlo zanimljivi pokušaji koji idu u tom pravcu« (*isto*). Među te pokušaje svakako se mogu ubrojiti radovi čiji su autori – za sociologiju P. Donati i M. Archer; za ekonomiju S. Zamagni, B. Gui, W. Sudgen i L. Bruni te R. Spaemann i M. Toso za socijalnu psihologiju.

25 Usp. i: S. PALUMBIERI – C. FRENI, *Il dolore e la fede. Viaggio nel mistero*, CVS, Roma, 2006.

26 Usp. tematski broj časopisa »Rivista di Scienze dell'Educazione« 44(2006)3 na temu *Nada i stvaranje projekta*. Vidi posebice sljedeći prilog: M. FARINA, *Gesù Cristo nostra speranza (1Tm 1,1). Annuncio e testimoniaza*, str. 6-27.

27 Usp. glasoviti početak enciklike Ivana Pavla Drogog *Fides et ratio*.

28 M. TOSO, *Govor* prigodom otvaranja akademske školske godine 2006/2007. na Salezijanskom papinskom sveučilištu u Rimu, 10. listopada 2006.

29 »Ako je antički svijet nejasno osjećao da je istinska čovjekova hrana – ono od čega on kao čovjek živi – *Logos*, vječna mudrost, sada je taj isti *Logos* postao doista za nas hrana – kao ljubav [u euharistiji].« (BENEDIKT XVI, *Deus caritas est*, br. 13)

30 BENEDIKT XVI, *Krist je Spasitelj i današnjega čovjeka*, str. 36.